

ILUSTRIRANA POVIJEST CRKVE ZA MLADE. Zamisao i izvedba Jaca Book Edizioni Milano (Italija). Hrvatsko izdanje Kršćanska sadašnjost, Zagreb, u suradnji (slovensko izdanje) s Ognjiščem, Koper, i s Dritom (albansko izdanje), Uroševac. 10 svezaka. KS, Zagreb 1981. i 1982.

Ovo je prva velika ilustrirana povijest Crkve, napisana za mlade, od Kristova vremena do naših dana. Pisana je, istina, za mlade, ali ima u vidu i starije osobe. I jedni i drugi će je izvrsno razumjeti. Pisana je lakim jezikom i popraćena mnogim ilustracijama koje čitatelju, osobito onome vizualnome, pomažu da može zornije pratiti osobe, zemlje i događaje što su u pitanju.

Djelo je podijeljeno u deset svezaka, i to:

1) Prvi kršćani (od 180. godine), 2) Zlatno doba (od 180. do 381. godine), 3) Kraj staroga svijeta (od 381. do 630. godine), 4) Put Barbara (od 600. do 900. godine), 5) U srednjem vijeku (od 900. do 1300. godine), 6) Rađa se novovjekni čovjek (od 1300. do 1500. godine), 7) Reformacija: Protestanti i katolici (od 1500. do 1700. godine), 8) Doba revolucije (od 1700. do 1850. godine), 9) Crkva, ratovi i države (od 1850. do 1917. godine) i 10) Naši dani (od 1917. godine do danas).

Prvim sveskom autori počinju opisivati početak jedne duge povijesti, povijesti što počinje s Kristom a seže sve do naših dana. Opisuju život i djelo Isusa Krista, njegovih učenika i prve kršćanske zajednice. Opisuju poteškoće evangelizacije i napetosti s rimskim vlastima. Čitajući te ilustrirane stranice čitalac upoznaje dušu Isusovu, njegovu nauku, njegove naume, život mlade kršćanske zajednice i prvih velikih kršćanskih mislilaca. Upoznaje i unutarne uređenje Crkve i prve napetosti unutar same Crkve (rasprave, diskusije, svađe).

Drugi svezak obrađuje II, III, i IV. st. povijesti Crkve (zlatno doba). U III. i u IV. st. vide se već prvi plodovi evangelizacije grčko-rimskog svijeta. Pracrkva prerasta u veliku Crkvu, uređuje svoj nutarnji život i širi svoju poruku u sve pore tadašnjeg grčko-rimskog svijeta. U njoj veliku ulogu imaju teolozi branitelji kršćanske vjere kao što su Minucije Feliks, Tertulijan, Klement, Origen i mnogi drugi. U Crkvi se zaslugom teologa razvija kršćanska nauka, teologija. Razvija se i liturgija (slave se blagdan: Božić, Bogojavljenje, Uskrs i Duhovi). Prema kršćanima carevi su se ponašali katkad tolerantno katkad opet neprijateljski. Tek car Konstantin godine 313. daje Crkvi slobodu. Počinje tzv. „konstantinska era“ povezanosti Crkve i države.

U tom 2. svesku ta se povijest opisuje vrlo zanimljivo kroz epopeje velikih i malih ljudi koji su u to doba stvarali Crkvu, zajednicu Kristovih vjernika.

U trećem svesku opisuju se kraj staroga svijeta (od 381. do 630. godine).

U četvrtom svesku promatramo godine od 600. do 900. Dogodila se velika seoba naroda. Zapadno rimsko carstvo podleglo je pod udarcima barbara. Arapi zauzimaju Bliski istok, sjevernu Afriku, sredozemne otoke i Španjolsku. Na istoku je Rimsko carstvo s prijestolnicom u Carigradu, na zapadu Zapadno carstvo u postupnu raspadu. Ostaje samo rimski biskup koji postupno preuzima ulogu svjetovnog vladara. Iz Rima kreću misionari koji pokršćavaju barbarsku Evropu. Na Božić 800. godine rimski biskup kruni Karla Velikog te obnavlja „Sveto rimsko carstvo“. Događa se raskol: Zapad i Istok se jedan od drugog odjeljuju i od sad će svaki ići svojim putem. Kako misionari koji pokršćavaju barbare po Evropi kreću iz Rima po naredbi rimskog biskupa, zapadna se Crkva latinizira. Samo je istočna Evropa, zahvaljujući djelovanju sv. Ćirila i Metoda, ostala na svojim nacionalnim, najvećim dijelom slavenskim korijenima. U to doba doselili su u današnje svoje krajeve Hrvati, Srbi, Bugari. Događa se pokršćavanje Hrvata, postupno i s mirom. Hrvati gaje svoju tradiciju, liturgiju slave svojim jezikom. Imaju svoje pismo: glagoljicu. Sve je to, dakle, sasvim drukčije nego na cijelom Zapadu.

U petom svesku (od 900. do 1300. godine) opisuju se povijest Crkve u srednjem vijeku. U to vrijeme Crkva postaje svojom kulturom i vjerskom ponudom glavni čimbenik ujedinjavanja naroda različita povijesna puta. I Hrvatska se u to doba ujedinjuje i bira svog prvog kralja (925. godine). U Splitu su održana dva crkvena sabora (925. i 928. godine) na kojima se raspravljalo koji će biskup biti prvi u hrvatskom kraljevstvu, splitski ili ninski. Split je dobio prednost, a ninska je biskupija bila ukinuta. Raspravljalo se i o narodnom jeziku u službi Božjoj. Postojala je velika oporba protiv hrvatskog jezika u liturgiji: bilo ih je koji su ga htjeli pošto-poto zabraniti, ali popovi glagoljaši su izvojevali pobjedu protiv svih nasrtaja odozgo. U Evropi se budi misionarski duh. Sveti Adalbert propovijeda vjeru u Češkoj, Poljskoj, Mađarskoj i Pruskoj (umro 997. godine). Nastaje feudalizam. Dijalog između kralja i naroda postaje težak. U Crkvi nastaju novi redovi (dominikanci i franjevci) koji će odigrati veliku ulogu u očuvanju jedinstva kršćana. No Bizant i Rim ne uspijevaju naći zajednički jezik. Godine 1054. dolazi do konačna raskola.

U Hrvatskoj nakon smrti kralja Zvonimira nastaju neredi. Hrvatsko plemstvo sklapa „pacta conventa“ s Mađarskom te s njom ulazi u personalnu uniju. Godine 1094. osniva se u Zagrebu biskupija: osniva je mađarski kralj Ladislav. Od tada će Zagreb stalno biti crkveno, kulturno i političko središte Hrvata.

U *šestom svesku* opisuju se povijest Crkve od 1300. do 1500. godine. Nastavlja se obnova Crkve, cvat redovništva i misionarenja. Napreduje teološka nauka, osobito skolastika kojoj je udario temelje sv. Albert pa poslije njega sv. Toma Akvinski. Naši krajevi postaju plijen Turaka. Hrvatska postaje „antemurale christianitatis“.

U *sedmom svesku* opisuju se vrlo burna povijest Crkve od 1500. do 1700. godine. U Hrvatskoj se u to doba ratuje s Turcima. Hrvatska postaje granica između Istoka i Zapada. U Crkvi na općem planu zbiva se reformacija (obnova) koju pokreće redovnik augustijanac Luther. On je vruće želio obnoviti Crkvu, vratiti je Kristu i Svetom pismu. Ali zbog mnogih nerazumijevanja i pretjeranosti s mnogih strana njegova nastojanja dovode do žalosa dijeljenja zapadne Crkve. U toj situaciji zbio se Tridentski sabor koji je htio dati svoj doprinos obnovi Crkve. Osobiti prilog toj obnovi daju redovnici (npr. isusovci koji osniva sv. Ignacije Lojolski). U novoootkrivenim dijelovima svijeta misionari najviše štaju evanđelje. Na Istoku vodeću ulogu preuzima Ruska pravoslavna Crkva. Bizant je pod turskom okupacijom.

U *osmom svesku* opisano je doba revolucije (od 1700. do 1850. godine). U Evropi se događaju presudni događaji: prosvjetiteljstvo, francuska revolucija i revolucije po cijeloj Evropi 1848. godine. S prosvjeteljstvom nastaje novi ideal društva koji je bio presudan za rađanje nova čovjeka i nova svijeta koji još i danas traje. Stari je društveni poredak zapao u krizu. Crkva je pokušala ostati pošteđena tih zbivanja, ali su je ona sve više pogađala. Društvo je Crkvu sve više napadalo da zastupa stare oblike društva i nadživjele kulture. Crkva se branila, ali zauzeta obranom sve se više odjeljivala od tokova suvremenih zbivanja. U tom je kontekstu još najbolje prošla Crkva u našim krajevima. U 18. stoljeću su potjerani Turci iz Slavonije, Baranje i Srijema, Like i Krbave. U oslobođenim se krajevima obnavljaju biskupije i župe, grade se crkve, samostani i škole. Poduzimaju se velika nastojanja oko pučkog opismenjanja (uloga franjevac i isusovaca). To je i doba jozefinizma u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Nestaju mnogi redovi koji su svojim radom zadržali hrvatski narod (npr. pavlini, isusovci itd.). Car Josip, „sakristan“, pokušao je si-

lom provesti prosvjetiteljske ideje. U to su doba, početkom 19. stoljeća, Francuzi zauzeli Dubrovnik i načinili kraj dubrovačkoj državi. Oko 1830. i nadalje događa se hrvatski preporod. Niže se svećenstvo svom dušom uključuje u taj nacionalni preporod.

Deveti svezak pripovijeda povijest Crkve od 1850. do kraja prvog svjetskog rata (1918. god.) U tom razdoblju struji Evropom liberalni duh, rastu nacionalne napetosti, produbljuje se jaz između modernog društva i Crkve. *Građansko društvo je puno sumnji prema vjери*. Crkva zauzima obrambeni stav. Rimski biskup, papa Pio IX, ocjenjuje mnoga gibanja u Evropi kao zablude. Papa skuplja biskupe na I. vatikanski sabor. Pokušava spasiti autoritet na vjerskom području, jer ga je na političkom izgubio: Crkvena se država upravo tada raspala i ujedinila u državu Italiju (Garibaldi). To je i razdoblje velikih promjena u industrijalizaciji. Nastaje snažno radništvo; gomilaju se socijalni problemi i nepravde prema radnicima. U Crkvi se neki dižu u prilog radništva (Ketteler, Toniolo, Manning, Krek). Papa Leon XIII. izdaje encikliku *Rerum novarum*. No sve ostaje na riječima. Crkva tada gubi radništvo koje do danas nije uspjela dobiti natrag. U Africi to je razdoblje imperijalizma: evropske države dijele među sobom afričke teritorije. Osnivaju se velike misije. Od godine 1914–1918. svjetski rat potresao je ne samo Evropu nego i cijeli svijet. U Rusiji se dogodila oktobarska revolucija, koja je državu konstruirala na temeljima marksizma i na temeljima ateističkog nazora na svijet. No u to se doba u Crkvi počinju razvijati razni pokreti: biblijski, liturgijski, marijanski, koji će preporoditi vjerski život.

Deseti svezak opisuju naše dane (od godine 1918. do danas). Zbivanja između dva svjetska rata i poslije drugog svjetskog rata, sve do događaja Drugog vatikanskog sabora. U kontekstu velikih svjetskih događaja opisuju se i crkveni događaji na našem hrvatskom tlu.

Ovim desetim sveskom ta velika ilustrirana povijest Crkve za mlade privedena je kraju. To je povijest *cijele Crkve* a ne samo Crkve *među Hrvatima* pa je stoga sasvim razumljivo da u njoj nema toliko napisa o nama koliko bi možda netko želio, jer u kontekstu povijesti cijele Crkve Hrvatska je ipak imala vrlo mali udio. No da bi naši čitatelji ipak bolje upoznali povijest naše vlastite Crkve koja se odigravala na ovom našem tlu, izdavač je obećao da će u dogledno vrijeme objaviti Povijest Crkve među Hrvatima. Upravo izdavač *Kršćanska sadašnjost* je u tom pravcu već vrlo mnogo učinila, jer već godi-

nama izdaje monografije hrvatske crkvene povijesti (Analecta croatica christiana) koje detaljno razrađuju pojedine odlomke crkvene povijesti Hrvata.

Djelo *Ilustrirana povijest Crkve za mlade* tako je izvrsno napisana i u nju je tako izvrsno uklopljena i povijest Crkve među Hrvatima da je možemo svima preporučiti a izdavaču čestitati i zahvaliti.

Adalbert REBIĆ

Zvonimir Kornelije ŠOJAT OFM, DE VOLUNTATE HOMINIS EIUSQUE PRAE-EMINENTIA ET DOMINATIONE IN ANIMA SECUNDUM GREGORIUM DRAGIŠIĆ (c. 1448–1520). Studi Francescani vol. 50. Vicenza 1972. str. 238.

Ovo je doktorska disertacija Z. Kornelija Šojata koju je branio na Papinskom ateneju Antonianum u Rimu. Autor objavljuje i pod historijsko-doktrinarnim vidom obrađuje Dragišićev traktat *FRIDERICUS, DE ANIMAE REGNI PRINCIPE* koji dosad još nigdje nije bio objavljen.

Studija se sastoji od tri dijela. U prvom dijelu autor predstavlja život i rad Gregorija Dragišića (1. poglavlje, str. 23–50) te njegova literarna djela (2. poglavlje, str. 51–66). Dragišić je u svom životu razvio vrlo raznoliku djelatnost. Bio je filozof, teolog, propovjednik, profesor te biskup i nadbiskup. Iza sebe je ostavio mnoga djela. Živio je od 1448 (?) do 1520. U drugom dijelu razrađuje Dragišićevu nauku o čovjekovoj volji i o njezinu prvenstvu i vladanju nad dušom (str. 67–130). U trećem dijelu (str. 131–219) autor objavljuje Dragišićevo djelo dijaloga *FRIDERICUS, DE ANIMAE REGNI PRINCIPE*. Najprije u kratkom poglavlju predstavlja ovo djelo, pronađeno u Vatikanској biblioteci. Opisuje zatim povijesne okolnosti u kojima je to djelo pisano. Ocjenjuje i procjenjuje njegovu literarnu vrijednost te obrazlaže zašto se odlučio objelodaniti ga. Slijedi potom sam Dragišićev tekst koji je autor popratio svojim bilješkama. Autor je sabrao sva Dragišićeva djela i djela o Dragišiću (str. 9–18) te na kraju dodao indeks imena (str. 225–228). Tako djelo ima svoj znanstveni okvir.

Dragišićevo djelo koje Šojat objavljuje i obrađuje spada u moralno područje. Radi se naime o ljudskim činima, i to upravo ukoliko su moralno okvalificirani. Šojat svu paž-

nju usredotočuje na Dragišićevo naučavanje o ljudskoj volji. Ono se nalazi iznad svega upravo u djelu *FRIDERICUS, DE ANIMAE REGNI PRINCIPE*, ali i drugdje (npr. u djelu *COMMENTARIUM IN IV LIBROS SENTENTIARUM* — koje je izgubljen).

Dragišićevo naučavanje o ljudskoj volji Šojat je razložio u pet poglavlja. U prvom poglavlju analizira povijesne okolnosti u kojima je Dragišić razvio tu svoju nauku i zapisao je. Dragišić je bio ne samo filozof i teolog nego i veliki humanist onog vremena. U naredna četiri poglavlja Šojat sistematski obrađuje Dragišićevu nauku: čovjekova struktura po Dragišićevoj zamisli (odnos volje prema intelektu i obratno), nauka o ljudskim činima osobito s obzirom na njihovu slobodu i moralnost; nauka o zadnjem cilju odnosno o blaženstvu, tj. o odnosu volje i razuma prema blaženstvu. Ova je razrada Šojatova takva da čitalac današnjeg vremena može temeljito ući i prodrijeti u umni svijet Dragišićev i općenito u svijet u kojem je Dragišić živio.

Šojat je ovim svojim radom izvanredno zadužio našu kulturu. Predstavio je svjetskoj javnosti jednog našeg mislioca, filozofa i teologa, iz 15/16 stoljeća. Skupio je sve podatke o životu i djelu Georgija Dragišića tako te u toj knjizi imamo cjelovit prikaz i njegova života i njegovu nauku o ljudskoj volji o kojoj još nitko nije pisao.

Adalbert REBIĆ

A. WEISER: SREDIŠNJE TEME NOVOGA ZAVJETA. Udžbenik za škole i za izobrazbu odraslih, preveo A. Rebić, Zagreb, KS 1982, 115 str.

Autor je palotinac, profesor novozavjetne egzegeze na bogosloviji svoje družbe u Vallendaru kod Koblenza, poznat po člancima i knjigama s područja istraživanja sinoptičkih evanđelja.

U ovoj knjizi istražuje i sintetizira pojam *euangelion* kod povijesnog Isusa i prve Crkve (7–15), zatim trajnu vrijednost Isusovih parabola (16–23), izvještaje o Isusovim čudima (24–39), muku i uskrsnuće (40–71), izvještaje o djetinjstvu (72–90), novozavjetnu kristologiju (91–106) i književne vrste u evanđeljima (107–111). Iako djeluje kao zbirka članaka ranije objavljivanih, knjiga s pravom nosi naslov *Središnje teme NZ*,